

ТВОРЧИЙ ГЕНІЙ ГЕОРГІЯ ТКАЧЕНКА: ВИТОКИ ДУХОВНОСТІ МИТЦЯ

У статті аналізується матеріал щодо становлення особистості Георгія Ткаченка як художника, архітектора та кобзаря. Весь життєвий і творчий шлях митця було присвячено справі відродження та збереження для прийдешніх поколінь феномену кобзарства. Біографічні дані Г.К. Ткаченка, подані в статті, повніше розкривають процес становлення особистості митця впродовж всього його життя.

Проаналізовано роль соціально-побутових умов та людського фактору в формуванні мистецької особистості.

Публікуються дані про художні твори митця та розглядається їх місце і роль у формуванні мистецької збірки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Подано інформацію про оточення митця, яке перейняло і примножило той творчий потенціал, який був ним закладений у процесах відродження кобзарства. Детально розглядається останній період у творчості Г.К. Ткаченка, розкривається доробок, який він вніс у збереження та примноження української культури.

Ключові слова: Георгій Ткаченко, мистецтво, кобзар, бандура, живопис, архітектор, музикант, культура.

Україна переживає нині тяжку економічно-політичну ситуацію, при якій, однак, спостерігається небувала консолідація нації. Культура перебуває у процесі відродження від псевдо-національного – «шароварщини» до істинно української національної культури. Цей процес неможливий без використання тієї бази знань, які надбали для нас наші попередні покоління. Кожна нація, кожен народ має свою культурну спадщину, яка дає нам можливість ідентифікувати себе як етнос. Для збереження і примноження національної культури необхідно пам'ятати власну історію, зберігати і примножувати наше культурне надбання в області літератури, музики, живопису, архітектури тощо. Наш святий обов'язок – зберігати і шанувати пам'ять про тих, хто увічнює у мистецьких творах нашу культуру. Духовне відродження має багато важливих чинників, але найважливіші, на думку автора, – це збереження і дослідження мистецького спадку та пам'ять про самих митців.

В історії української культури безліч представників мистецтва, які вписали самобутню оригінальну сторінку в її спадок. Велику повагу і цікавість у дослідників і пересічних громадян викликають такі митці як Георгій Кирилович Ткаченко. Він народився і до 56 років прожив у Росії, але важко переоцінити його вклад в українську національну культуру спадщину.

Переїхавши до Києва, митець природно влився в український мистецький простір, більше того, – самий плідний його мистецький доробок припадає саме на київський період. Він все життя ніби чекав на це, збагачував себе духовно, плекав мистецькі задуми, набирался життєвого досвіду, і з 1954 р. до останніх своїх днів діяч творив на Україні. Нечасто в поважному віці виявляють таку творчу активність. Лише на порозі свого 70-річчя, коли інші часом уже підводять підсумки, професійний митець розпочав регулярно виставлятися, виступати в концертах, активно працювати в Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури (УТОPIK). Саме за час роботи в УТОPIK Георгій Кирилович створив десятки художніх робіт, які не лише збагатили вітчизняну культуру, а й дали можливість проявитись Г. Ткаченку як архітектору. Всі замальовки, ескізи, акварелі він створював під час експедицій і залишав у мистецьких творах ті архітектурні споруди, які назавжди втрачені для нащадків. Талановитий архітектор і художник у повній мірі реалізував себе на поприщі охорони пам'яток історії та культури. Довгі десятиліття нагромадження й плекання в собі художнього досвіду, з яким він через природну скромність не поспішав виходити на люди. Як результат – непомітна буденна робота в перші сім десятиліть і двадцять персональних виставок протягом наступних 15 років [4].

Георгій Кирилович Ткаченко народився 22 квітня (5 травня н. ст.) 1898 р. в українській слободі Глушково Рильського повіту на Курщині. Ткаченки, за родинним переказом, прийшли колись на Слобожанщину з Правобережжя і називалися Голубенками, а нове прізвище отримали вже в XIX ст. під час перепису населення, адже працювали на місцевій ткацькій фабриці (рис. 1).

Рис. 1. Автопортрет Г.К. Ткаченка.

Батько Кирило Ткаченко був відомим в окрузі майстром художньої обробки шкіри. Він виготовляв виїзну зброю і навіть розкішні альбоми на замовлення. Дядько Єгор, що трагічно загинув перед народженням свого племінника й тезки, вправно столярував і був добрим різьбярем по дереву, а також скрипалем. У родині шанували мистецтво – всі стіни були вкриті придбаними на ярмарках лубковими картинами, портретами, народними іконами. Таке родинне оточення і виховання сприяло формуванню творчої особистості Георгія Ткаченка. Великий вплив на юного митця справляли і природний ландшафт, заплави Сейму, луки, що знайшло відображення в його подальшій творчості.

Сімейні драми сприяли ранньому дорослішанню Георгія Ткаченка. Брат Кирила Ткаченка, Єгор, загинув від рук його душевнохворої жінки; тяжко занедужав і врешті осліп батько. Після закінчення церковнопарафіяльної школи в 1910 р. юнак вступив до Курського 1-ого Реального училища, де завдяки успіхам у науці навчався за державний кошт. Училище закінчив у 1917 р. напередодні «Жовтневої революції». Тут він зустрівся з українським художником Михайлом Якименком-Забугою – вчителем малювання. Саме

йому найбільше вдячний Георгій Кирилович за пробудження почуття краси в природі та мистецтві. У реальному училищі під керівництвом Якименка-Забуги здібний юнак робив перші спроби малювати [6, с. 82]. Учитель і скерував здібного юнака до своєї альма-матер, Харківського художнього училища. Як пам'ятка тих тяжких років, зберігалася в Георгія Кириловича візитна картка директора училища Олександра Михайловича Любимова з написом: «Разрешается Ткаченко и Кошману переночевать одну ночь». Цією «перепусткою» доводилось користуватися, доки не виділили для восьми таких, як він, учнів, казенну квартиру в підвалі училища.

Після двох років навчання, а потім учителювання в рідному селі потяг до високого мистецтва привів у 1922 р. Єгора Ткаченка до московського ВХУТЕМАСу. Керівниками живописних майстерень цього навчального закладу були тоді художники так званих «лівих течій». Логіко-раціоналістичний аналітизм витіснив у них безпосереднє поетичне сприйняття світу. Цей напрям не задовольняв Г. Ткаченка і він вирішив вступати на архітектурний факультет, де викладав талановитий радянський архітектор-художник, академік Олексій Вікторович Щусев (1873-1949). Навчаючись у його майстерні, Георгій Ткаченко спеціалізувався в пейзажній архітектурі, до якої тяжів складом свого художнього мислення. Г.К. Ткаченко згадував: «Як же так сталося, що з такої бідної сім'ї я опинився у високих колах та ще й освіту одержав високу? Це – дякуючи добрим людям і моєму братові, котрий був старший за мене на 10 років» [2, с. 119].

По закінченні в 1929 р. вузу, перейменованого у ВХУТЕІН, Г. Ткаченко працював над проектами відбудови старовинних московських парків – Царицина, Кузьминок, Лефортова, Центрального парку культури і відпочинку ім. М. Горького, оформляв під керівництвом академіка І.В. Жолтовського інтер'єри, організованого в 30-х рр. ХХ ст. Музею праці інвалідів. Георгій Кирилович говорив про себе: «По професії я архітектор (спеціальність – парки)» [2, с. 119]. Митець створив також низку монументальних розписів у павільйонах Всесоюзної сільськогосподарської виставки та сочинському санаторії ім. М.В. Фрунзе. Після Великої Вітчизняної війни викладав акварельний живопис у Московському архітектурному інституті. Щоліта Георгій Кирилович провідував рідних, малював присеймові краєвиди, мріяв створити живописну панораму визначних місць Вітчизни, славних красою природи, пам'ятками архітектури. Здійсненню свого задуму, що мовби продовжує традицію Шевченкової «Мальовничої України», він повністю віддав лише після переїзду у 1954 р. до Києва.

Художня спадщина, залишена Г.К. Ткаченком, неоціненна, наділена надзвичайною музичністю кольорової гами художника у зв'язку з тим, що музика завжди посідала в його житті важливе місце. У мандрах народжувалися задуми більшості картин. Акварельний почерк Георгія Ткаченка м'який, соковитий. Колорит часом напружено яскравий. Але майстер уміє, уникаючи строкатості, лагідно згармонізувати дзвінки й контрастні тони. В його епічних картинах ніколи немає дріб'язкової ілюзорності, хоча ми відчуваємо любов митця до кожного дерева, стеблинки, камінчика [4].

Працюючи в УТОПІК, Георгій Кирилович подорожував по Україні. Так народилася більшість картин та етюдів митця, які зберігаються в різних музеях і приватних колекціях. Зокрема роботи Г.К. Ткаченка входять і до зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (НІЕЗ «Переяслав»). Із цих робіт створена колекція робіт Г.К. Ткаченка, яка входить до групи «Мистецтво» шифр «М». Мистецька колекція налічує 25 одиниць збереження картин та ескізів митця і 99 музейних предмети, що знаходяться на тимчасовому збереженні (шифр ТЗ). Ці твори переважною більшістю експонуються в експозиції Музею декоративно-ужиткового мистецтва НІЕЗ «Переяслав» [3].

Так, перш ніж створити «Поріг Ненаситець» (роботу придбав Львівський державний музей українського мистецтва, а варіант – Запорізький художній музей), художник із лоцманом Казенцем, приятелем академіка Д. Яворницького, проплив легендарним «Вовчим горлом» і малював етюди [4]. Ненаситець був одним із найбільших дніпрових порогів –

унікальна природно-історича пам'ятка України. Спокійний рівнинний Дніпро кипів тут водоспадами, вирував гірськими потоками. У 1927 р., коли розпочали споруджувати Дніпрогес, а вода мала невдовзі затопити пороги, Г.К. Ткаченко прибув у ці місця, де малював етюди олією. Згодом вони стали основою кількох варіантів акварельної картини «Поріг Ненаситець», що їх придбали художні музеї Львова, Запоріжжя, Яготина [1]. Є така робота і в зібранні НІЕЗ «Переяслав» (М-907, КВ-6428) (рис. 2) [3].

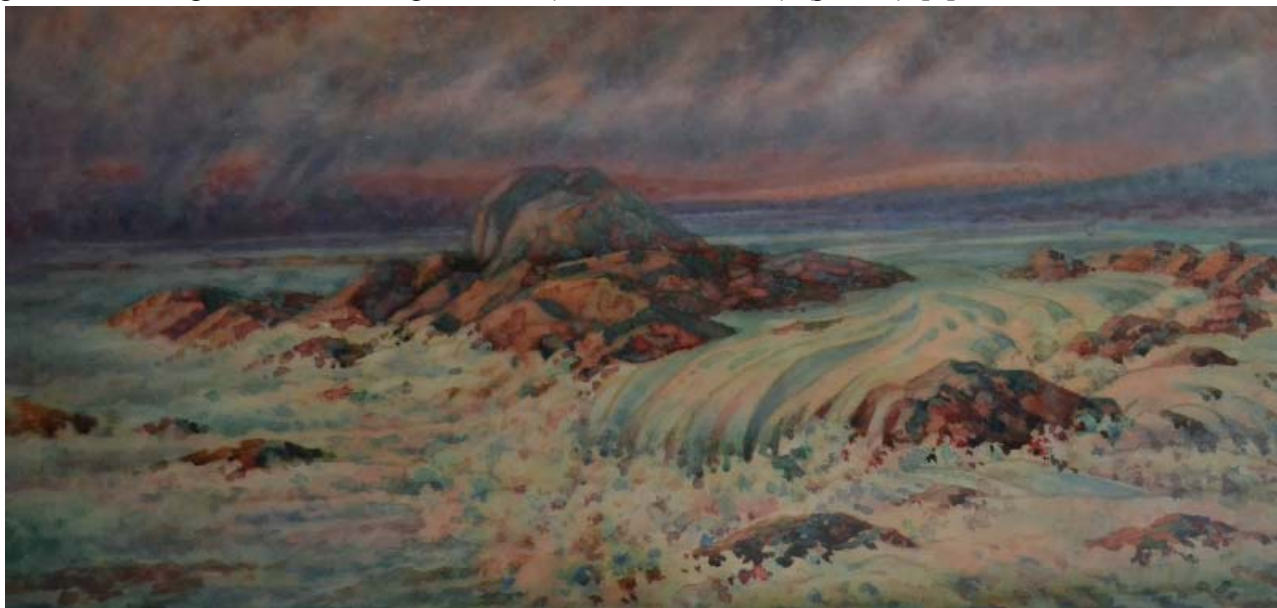

Рис. 2. «Поріг Ненаситець», автор Г.К. Ткаченко.

Тема Дніпровських порогів не полишає митця все життя. На порозі свого 90-річчя Георгій Кирилович Ткаченко створює, можливо, свою останню художню роботу, «Поріг Ненаситець» (М-2208, КВ-22829) (рис. 3) [3].

Рис.3. «Поріг Ненаситець», автор Г.К. Ткаченко.

Цей твір він писав у Переяславі на Татарській горі (Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини).

На той час Заповідник у Переяславі очолював М.І. Сікорський. Людина, яка не тільки створила більше 20 музеїв у маленькому містечку, перетворивши Переяслав на «місто-музей», а й мала здатність акумулювати навколо себе геніальні творчі особистості. До цих людей належав і Георгій Кирилович Ткаченко. В поважному віці він творив на переяславській землі в оточенні своїх учнів та однодумців. Робота написана в 1987 р. олійними фарбами в притаманному Георгію Кириловичу стилі. Це є свідченням того, що митець до останнього працював, намагався віддатися до кінця, лишивши по собі багатий мистецький спадок.

Художні твори Г.К. Ткаченка ми розглядаємо, як споріднені та взаємодоповнюючі з музичними творами. З одного боку, це пояснюється проявом єдиних мистецьких закономірностей (недарма ж архітектуру називають застиглою музикою, говорять про дзвінкі й приглушені фарби, прозорі й густі звуки, тектоніку, фактуру, тон у музиці й просторових мистецтвах). Музика зайняла важливе місце в житті Георгія Ткаченка, стала його другим покликанням. Ось як він про це оворив: «Музику я любив з дитячих років, бо і вся родина була до того здатна: батько сліпий добре співав, дядько Георгій Федорович був сільський скрипаль, брат старший Олександр грав добре на гітарі і мене тому навчив ще майже хлопцем. Під час навчання в реальному училищі я грав у духовому оркестрі училища на кларнеті, де і засвоїв музичну грамоту.

Кобзарською справою захопився в 1917-19 рр., коли перебував у Харкові. Під той час там саме були добрі бандуристи Гнат Гончаренко, Петро Древченко, Павло Гащенко, Іван Кучугура-Кучеренко та інші, від котрих я і сам навчився грати на харківській бандурі» [5]. Як згадував Г. Ткаченко, 1917 рік був особливо привільним для кобзарів. Скасування заборони грати незрячим на вулицях міста повернуло Харкову давню славу кобзарської столиці [8, с. 324].

З дитинства старший брат Олександр навчив Георгія грі на гітарі, згодом, у Курську, грав у духовому оркестрі. Але справжнім захопленням – на все життя – стала бандура. Як згадував сам Георгій Кирилович: «По професії – я не співець, не артист, а художник, але змалку, з дитинства цією справою колись був захоплений... І як учився у харківським художнім училищі, так я там і навчився від старосвітських бандуристів харківських цій справі. Першу пісню, яку почув – це був «Ой Морозе, Морозенку». Я так захопився, що навіть і малювання покинув на деякий час... А тоді почав ходити... до Університетського двору на старому Університеті і там прислухався і придивлявся до гри харківських бандуристів. У той час там завжди сиділи і жебрачили бандуристи... І мені пощастило оцю бандуру десь попасти на розвалці. Віддавав її у реставрацію... Це така бандура, яка, собственно, була і у Древченка, і у Гончаренка – учителя Древченкового... Так що моя собственна система і школа – це до Гната Тихоновича Гончаренка, постільки він учитель Древченка, а я – більш од Древченка навчався...» [8, с. 330].

Молодого Єгора Ткаченка бандура захопила несподівано й одразу. Ось ще один спогад бандуриста: «Якось трапилось, що я побіг кудись, мабуть, за хлібом, по Пушкінському бульвару, а була вже осінь. Коли чую, хтось, вроді, грає на гітарі. Підбігаю ближче, коли дивлюсь: сидить у чубарці самий традиційний бандурист, і грає «Ой Морозе, Морозенку, ти славний козаче». Я про них, про тих бандуристів, і не думав. Він мене очарував, батюшки! і так я з того моменту сам захопився. Оце так, як я став бандуристом.» [2, с. 120]. Відтоді немов захворів – мало не щодня приходив на Університетську гірку. Тут поміж Рибним ринком і Бурсацьким спуском був у XVIII ст. Харківський колегіум, у якому працював Григорій Сковорода, а тепер це місце облюбували бандуристи. Найбільше сподобалася гра й спів Петра Древченка (1863-1934), в якого й перейняв основи кобзарської науки. Як згадував Георгій Ткаченко, кобзар «наклав йому на струни руки» і навчав лише початкових, але основних принципів традиційної співогри. «Ти зрячий, молодий і

ловкий, – говорив Петро Древченко. – Якщо по-справжньому захочеш грати на бандурі – далі навчишся вже сам». І Георгій вчився, не обминаючи жодної нагоди... [8, с. 325].

Так Георгій Ткаченко засвоїв класичну гру на старосвітській бандурі. Окрім того, Георгій Кирилович, як справжній кобзар, мав учнів, яким передав свою науку. Серед кола молодих послідовників Георгія Ткаченка виник молодіжний гурт, який вирішив активно зреалізувати «співочку ідею» у повсякденному житті. Починаючи із себе, з власного переосмислення кобзарської спадщини й опанування старосвітськими інструментами, навіть аматори кобзарського мистецтва знаходили цікаві форми реалізації «співочкої ідеї» у сучасному житті. Ось як розповідав М. Будник про історію утворення сучасного цехового товариства: «Георгій Кирилович вважав, що оскільки ніхто вже не продовжує традиції цехової, оглянувся, що він остався сам, почав згадувати ці поняття цеху, і каже, що як я не зроблю, то, виявляється ніхто інший не зробить. Виявляється, необхідно відновити не тільки інструмент, але й саму форму кобзарської організації» [8, с. 341].

З метою уніфікації народної бандури Г. Ткаченко розробив креслення, за яким у 1960-1970-х рр. виготовляли народні бандури майстри Нагнибіда та В. Сніжний, а пізніше цю роботу продовжували його учні М. Будник, С. Радько, М. Товкайло. Відродження кобзарського мистецтва неможливе без відродження традиційних кобзарських інструментів, серед яких чільне місце належить бандурі [7, с. 216]. Серед учнів Георгія Кириловича варто згадати М.Т. Товкайла, пан-майстра Київського кобзарського цеху. Микола Тихонович перейняв науку від Георгія Кириловича та передавав її своїм численним учням. Розроблене креслення старосвітської бандури Г.К. Ткаченко подарував М.Т. Товкайлу. Варто зазначити, що сам Георгій Кирилович бандур не виготовляв. По цьому кресленню Микола Тихонович виготовляє бандури та навчає цьому ремеслу своїх учнів. У Переяславі з 1989 до середини 1990-х рр. діяла кобзарська школа, в якій діти навчалися виготовляти бандури.

Висока духовність українського народу, поза сумнівом, має глибоке коріння. Відомо, що культура і духовність – це цивілізовані ознаки будь-якої нації, без яких вона взагалі не може існувати. Нація, в якій нівелюються духовні цінності, приречена на загибель і це лише справа часу. Тому в цих умовах дуже важливою є активізація зусиль із підвищення духовного рівня українського народу, формування у нього стійкої системи цінностей. Тільки завдяки духовному піднесенню нашої країни ми можемо досягнути поступового економічного й політичного процвітання. Найвищими цінностями для суспільства повинні бути духовні та релігійні цінності, які створювалися тривалий час на даній території певним етносом чи нацією. Можна з певністю стверджувати, що українська нація знаходиться на шляху очищення і відродження. Сприяє цьому процесу те духовне надбання, яке лишив по собі Георгій Ткаченко. «Ось так-то, Георгію, – говорив П. Древченко хлопцеві. – бандура у кобзаря, як душа – загубити легко, а знайти тяжко». Пророчі слова, сказані Петром Древченко, які доніс до нас Георгій Ткаченко, вражають простотою і глибиною.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Акварелі Георгія Ткаченка / Упорядник і автор тексту М. Селівачов. – К.: Мистецтво, 1989. – Комплект із 15 листівок з передмовою та коментарями укр. і рос. мовами.
2. Грица С. «Дума про удову і трьох синів» від Георгія Ткаченка і два інтерв'ю з ним / С. Грица // Студії мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно. [голов. ред. Г. Скрипник]. – К., 2011. – Чис. 1 (33). – С. 117-141.
3. Інвентарні книги фондової групи «Мистецтво» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» № 1-6.
4. Селівачов М. Вічна загадка любові // М. Селівачов // Київ. – 1984. – №2. – С. 155-159.
5. Ткаченко Г. Основи гри на бандурі / Г. Ткаченко // Родовід. Наукові записки до історії культури України – число 11, 1995. – С. 111-114.
6. Фисун О. Етнографічні акварелі Георгія Ткаченка / О. Фисун // Журнал народна творчість та етнографія. – К., 1968. – № 6. – С. 82-87.
7. Черемський К. Повернення традицій / К. Черемський. – Х.: Центр Леся Курбаса, 1999. – 288 с.

8. Черемський К. Шляхи звичаю / К. Черемський. – Х.: Видавництво «Глас», 2002. – 443 с.

REFERENCES

1. Akvareli Georgija Tkachenka / Uporjadnik i avtor tekstu M. Selivachov. – K.: Mistectvo, 1989. – Komplekt iz 15 listivok z peredmovuju ta komentarjami ukr. i ros. movami.
2. Grica S. «Duma pro udovu i troh siniv» vid Georgija Tkachenka i dva intervju z nim / S. Grica // Studii mistectvoznachchi: Teatr. Muzika. Kino. [golov. red. G. Skripnik]. – K., 2011. – Chis. 1 (33). – S. 117-141.
3. Inventarni knyhy fondovoyi hrupy «Mystetstvo» Natsionalnoho istoryko-etnografichnoho zapovidnyka «Pereyaslav» № 1-6.
4. Selivachov M. Vichna zagadka ljubovi // M. Selivachov // Kiev. – 1984. – № 2. – S. 155-159.
5. Tkachenko G. Osnovi gri na banduri / G. Tkachenko // Rodovid. Naukovi zapiski do istorii kulturi Ukraini – chislo 11, 1995. – S. 111-114.
6. Fisun O. Etnografichni akvareli Georgija Tkachenka / O. Fisun // Zhurnal narodna tvorchist ta etnografija. – K., 1968. – № 6. – S. 82-87.
7. Cheremskij K. Povernennja tradicij / K. Cheremskij. – H.: Centr Lesja Kurbasa, 1999. – 288 s.
8. Cheremskij K. Shljahi zwichaju / K. Cheremskij. – H.: Vidavnictvo «Glas», 2002. – 443 s.

Тетеря С. Творческий гений Георгия Ткаченко: истоки духовности деятеля искусства.

В статье анализируется материал о становлении личности Георгия Ткаченко как художника, архитектора и кобзаря. Весь жизненный и творческий путь деятеля был посвящен делу возрождения и сохранения для будущих поколений феномена кобзарства. Биографические данные Г.К. Ткаченко, представленные в статье, полнее раскрывают процесс становления личности художника в течение всей его жизни.

Проанализирована роль социально-бытовых условий и человеческого фактора в формировании творческой личности.

Публикуются данные о художественных произведениях Г.К. Ткаченко и рассматривается их место и роль в формировании художественного собрания Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав». Представлена информация об окружении художника, которое приумножило тот творческий потенциал, заложенный в процессах возрождения кобзарства. Подробно рассматривается последний период в творчестве Г.К. Ткаченко, раскрывается потенциал, который он внес в сохранение и приумножение украинской культуры.

Ключевые слова: *Георгий Ткаченко, искусство, кобзарь, бандура, живопись, архитектор, музыкант, культура.*

Teterya S. The creative genius of George Tkachenko: the origins of the spirituality of the creator.

The article analyzes the material on identity formation Georgiy Tkachenko, as an artist, architect and Poet. It is an example of devotion kobzar case that captured the artist in 1917 his entire life and career was devoted to the revival and preservation for future generations kobza phenomenon.

Biographical data G.K. Tkachenko listed in Article fully disclose the process of identity of the artist throughout his life. The role of social conditions and human factors in the formation of artistic personality.

Published information about the works of art of the artist and considered their place and role in shaping the artistic collection of the National historical and ethnographic reserve «Pereyaslav». Information about environment artist, which he took over and continuing the creative potential that was laid in the ground of his kobza revival. Details seen in the last period of creativity G.K. Tkachenko, revealed improvements which he has made to the preservation and enhancement of Ukrainian culture.

Keywords: *Georgiy Tkachenko, art, kobza, bandura, painting, architect, musician, culture.*

Одержано 23.03.2015.